TÜRK KÜLTÜRÜNDE COĞRAFYA II

Editörler: Doç. Dr. Turhan ÇETİN • Doç. Dr. Ali MEYDAN

PEGEM AKADEMİ

CamScanner ile tarandı

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm
MEHMET AKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE COĞRAFİ UNSURLAR
Doç. Dr. Fatih AYDIN

2. Bölüm
MEVLÂNÂ'NIN MESNEVÎ'SİNDE COĞRAFYA: CİLT I
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA

3. Bölüm
TÜRK KÜLTÜRÜNDE AĞAÇ: "ARDIÇ"
Doç. Dr. Hasan ÇUKUR

4. Bölüm
ERGENEKON DESTANI'NDA COĞRAFYA
Yrd. Doç. Dr. Nadire KARADEMİR

5. Bölüm
TÜRK ATASÖZLERİNDE İKLİM
Doç. Dr. Ufuk Karakuş

6. Bölüm
TÜRK İLLERİNİ BİR KALEM ALTINDA TOPLAYAN ŞAİR: ALİ ŞÎR NEVÂÎ
Doç. Dr. Ali MEYDAN

7. Bölüm
KUTADGU BİLİG'DE DEVLET YÖNETİMİ VE SİYASET ANLAYIŞI
Doç. Dr. Ünal ÖZDEMİR

8. Bölüm
İBN-İ SİNA ve COĞRAFYA
Yrd. Doç. Dr. Güzin KANTÜRK YİĞİT

CamScanner ile tarandı

9. Bölüm
YAHYA KEMAL ŞİİRLERİNDE VATAN VE KİMLİK
Doç. Dr. Bülent AKSOY

10. Bölüm
MEKÂN-İNSAN ETKİLEŞİMİ ÇERÇEVESİNDE ÂŞIK MAHZUNİ ŞERİF ŞİİRLERİNDE COĞRAFÎ UNSURLAR
Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY

11. Bölüm
CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE COĞRAFYA HİKÂYELERİ İLE MEKÂNI ALGILAMA BECERİSİ: PROF. DR. FAİK SABRİ DURAN ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Abdulkadir UZUNÖZ

12. Bölüm
TÜRKİYE TOPONİMİSİNDE GELİŞME EVRELERİ
Prof. Dr. Emrullah Güney

13. Bölüm
TÜRK KÜLTÜR COĞRAFYASINDA BİR ÖZERK CUMHURİYET: NAHÇIVAN
Prof. Dr. Serhat ZAMAN

14. Bölüm
ANADOLU KONUT KÜLTÜRÜNDEN KAYBOLMAKTA OLAN MESKEN ŞEKLİ: YOZGAT'IN KARAYAPILARI
Prof. Dr. İhsan BULUT

15. Bölüm
TÜRKLERİN DOĞU KARADENİZ'E YERLEŞMELERİ VE YAYLACILIK KÜLTÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN

16. Bölüm
BÖLGESEL COĞRAFYA ÖRNEĞİ: ARAÇ İLÇESİNİN COĞRAFÎ – KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ
Doç. Dr. Duran AYDINÖZÜ
Prof. Dr. B.Ünal İBRET

CamScanner ile tarandı

17. Bölüm
GÖÇ DESTANI ve TÜRK KÜLTÜRÜNDE GÖÇ
Yrd. Doç. Dr. Servet HALİ

18. Bölüm
TÜRK KÜLTÜRÜNDE AİLE, KADIN VE YAŞLI
Doç.Dr. Aybala DEMİRCİ AKSOY

19. Bölüm
ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ (1780-1837): AZERBAYCANLI GEZGİN
Prof. Dr. Emrullah GÜNEY

CamScanner ile tarandı

ANADOLU KONUT KÜLTÜRÜNDEN KAYBOLMAKTA OLAN MESKEN ŞEKLİ: YOZGAT'IN KARAYAPILARI

Özet

Konutlar en önemli somut kültür unsurlarıdır. Kırsal konutlar çevre-insan etkileşiminin en çarpıcı örneklerini yansıtırlar. Geleneksel mimaride büyük önem verilen bu çevreyle uyumlu yapılar, yerleşmelerin kırsal karakterinin zayıflamaya başladığı kasabalardan itibaren azalmaktadır. Kırsal yapıların doğaya, tarihe, ekonomik düzeyle uyumu ilk bakışta sezilirken, şehirsel konutların bu kavramlara çok uzak kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum konut konforunu ve fonksiyonelliğini de ortadan kaldırmaktadır.

Ancak bu son derece önemli olan kültür unsuru evler günümüzde ***yalnızca yaşlılarıyla yaşayan*** az sayıdaki örneklerle temsil edilmektedir. Yaşam kolaylığı, fonksiyonellik, hijyen, güvenlik, özellikleri açısından modern konutlara bazı ögeleriyle esin kaynağı olabilecek niteliklere sahip olan bu evlerin ve konut geleneğinin yaşatılması gerekmektedir. Şehirsel konutlardaki tekdüzeliğin aksine her biri farklı imkân ve düşüncenin eseri olan bu evlerin kültürel mirasımızdan yok olmaması için bir takım önlemlere ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada Sorgun özelinde Yozgat yöresi geleneksel köy evleri kültürel, ekolojik, sosyolojik, işlevsellik özellikleriyle ele alınmış olup, bu evlerin yapı tarzları ve özelliklerinin korunarak kısmen modern denilen konutlara entegrasyonu ile ilgili olanaklar incelenmiştir. Çalışmamız gözlemlerle desteklenmiş, görsellerle zenginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, kırsal konut, konut ekolojisi, Sorgun, Anadolu Mimarisi,

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Giriş

Bu çalışma Yozgat İli genelinin Sorgun yöresi özelinde köy konutlarının temel özellik ve fonksiyonlarını ele alan fenemonolojik bir çalışma olup, geleneksel yapı malzemesi, çatı şekli ve plan özellikleri yerinde gözlem, ölçüm ve sakinlerle yapılan söyleşilere bina edilmiştir.

Çalışma kapsamında Beyyurdu, Karalık, Gökiniş, Doğanlı(Zeynedin), İncesu, İki Kara, Dikilitaş, Aşağıcumafakılı, Boğazcumafakılı ve Belencumafakılı, Temrezli, Mehmetbeyli ve Çiğdemli yerleşmelerinden örnek evler incelenerek, konut özellikleri, bileşenleri, yapı malzemeleri, kültürü, eklentilerle konut ilişkileri irdelenmiştir. Konutlardaki yapı elemanları ve hayatı kolaylaştıran unsurların yeni konutlara taşınması, geleneksel yapı tarzlarının, bağ evleri, villa tipli yapılarda uygulanması önerileri çalışmanın önemli amaçlarını teşkil etmektedir.

Bilindiği üzere yerleşmenin çekirdeğini, başka bir ifadeyle yerleşmenin başlangıcını ev ve onun eklentileri oluşturur. Köy konutları doğal çevre ve sosyo-ekonomik yapıya bağlılığın kuvvetli hissedildiği yapı şekilleridir. Diğer meskenlere oranla köy konutları içerisinde yer aldıkları coğrafi çevrenin etkisinde daha fazla kalmaktadır(Tunçdilek, 1958. S.49-51). Böyle bir yerleşmede, hakim şeklin aile bireylerini barındıran bir ev ile o ailenin geçimini sağlayan ekonomik faaliyetlerin yapıldığı tesisler olmak üzere biri mesken, diğeri çeşitli binalar (ahır, ambar, samanlık, serander, kiler, hangar, depo vb.) şeklinde karakterize olur (Tunçdilek, 1967, s.99). Meskenlerin coğrafyada büyük bir yeri ve önemi vardır.Çünkü meskenler bulundukları yerin sadece doğal çevre özelliklerini yansıtmakla kalmaz (Tolun-Denker 1977, s.60-61), aynı zamanda o yerin ekonomisini, medeniyetini, gelenek ve göreneklerini de yansıtır (Tanoğlu, 1969, s.212).

Kırsal kesimdeki hayatın en karakteristik görünümü olan kır yerleşmelerini, konutlar ve eklentileri meydana getirmektedir. İnsanların içinde yaşadığı ve dış faktörlere karşı korunduğu konutlar zaman içerisinde hem yapı malzemesi ve yapı tarzı bakımından hem de şekil ve fonksiyonellik bakımından farklılaşmıştır. Kır yerleşmelerinde konutların yanında ekonomik faaliyete bağlı olarak serende, samanlık, ahır, depo gibi ***eklenti*** adı verilen yapı grupları da bulunmaktadır.Konutun yanında hangi eklentilerin bulunacağı konut sahibinin yapmış olduğu ekonomik faaliyetle doğrudan ilişkilidir. Örneğin konut sahibinin hayvancılıkla uğraştığı yerlerde konutun yanında ahır, tezeklik, danalık, ambar ve samanlık gibi eklentiler bulunurken tarımla geçimini sağalayan yerlerde ambar, tarım malzemeleri deposu, serende, tütün damı gibi eklentiler bulunmaktadır (Tunç 1997).

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Kır konutları, kullanım sürelerine, kat durumlarına, yapı malzemelerine ve fizyonomik görünüm veya peyzaj özelliklerine göre çeşitli tiplere ayrılabilir. Türkiye'deki kır konutları kat yüksekliklerine göre genellikle tek katlı ve çift katlı konutlar olmak üzere iki kategoride incelenmektedir (Tunçdilek 1956; Tunçdilek 1960; İnandık 1956). Konutların tek katlı veya çift katlı yapılmasında yapı malzemesi, sürdürülen ekonomik faaliyet, alanın coğrafi özellikleri (topografya, iklim, vb.), konut sahibinin ekonomik durumu ve yapı tekniği etkilidir (Tunçdilek 1960).

Kır konutları yapı malzemelerine göre ahşap (ağaç), toprak (kerpiç) ve taş konutlar olmak üzere genellikle 3 kategoride incelenmektedir (Tunçdilek 1956; Zaman 2010). Ancak, son zamanlarda kır konutlarının yapımında tuğla, briket ve çimento gibi yapı malzemeleri de kullanılmaktadır. Yüksek oranda taşkullanılarak yapılan konuta da ***taş konut*** adı verilmektedir. Toprak ağırlıklı konutlara ise ***kerpiç*** konut denir.Bu tip konutlar Türkiye'de çok yaygın olmakla beraber yapı malzemesi olarak taş ve kerpiç tek başına çok az kullanılmaktadır. Konutların çevre bileşenleri bu malzemeyle örülürken, en ilkel evlerde dahi çamur harcı veya kireç harcı kullanılmakta ve hatta bunlardan biriyle duvarlar içten ve dıştan sıvanmaktadır.

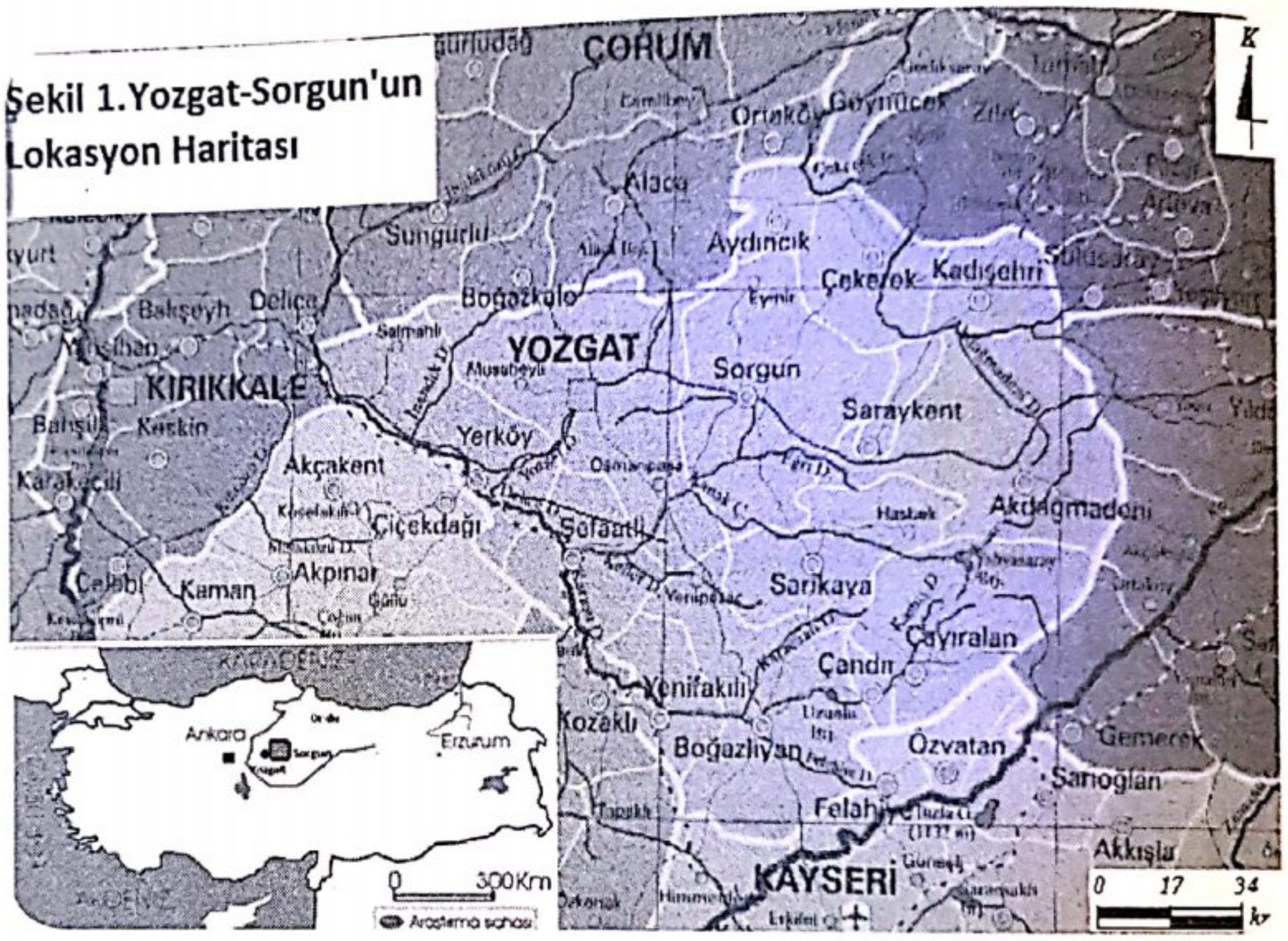
Sorgun yöresi geleneksel köy konutları Yozgat ili içinde sahip olduğu merkezi bir konumuyla il konut kültürünün ortalamasını yansıtmaktadır. İl genelinde detaylı araştırmalarda farklılıklar bulmak mümkün olsada hakim yapı tarzının kara yapı olduğu ilde yapı malzemsi ağırlıklı olarak toprak/kerpiç, sınırlı olarak taş ve ağac ile nadiren tuğla-kiremit ve metal-plastik unsurlardan oluşmaktadır. Yöre-de ***him*** denilen konutların temelindeduvarlar taş malzemeyle ***su basmanına*** kadar örülür. Amaç zemin neminden ve olası bir yağış sonucu su birikmesi ve taşkında binayı sağlam tutmaktır. Bunun üzerine duvarlar kerpiçle tavana kadar örülür, duvarların içine yatay, verve ve dikey ahşap isklet/karkas oluşturulur, tavan ahşap malzeme ile sağlamlaştırılarak üzeri yalıtkan olan saman saz sap yapraklı dallar serilerek toprakla örtülür. Ahşap malzemenin hatıl, direk, eli böğründe olmak üzere konutun sağlamlığında ve depreme dayanıklı oluşunda çok büyük önemi vardır. Betonarme konutlardaki çimento ve demirle güçlendirilen kiriş ve kolonların görevi kırsal konut ve kara yapılarda ***direk, hezen, kırma/bölme ve mertek*** denilen ahşap malzemeyle sağlanmaktadır. Metal unsurların çivi, kilit sistemi ve pencere parmaklıklarından ibaret olduğu gelenksel köy konutlarında plastik, tuğla/kiremit şeklinde malzemeye nadiren rastlanır. Ancak yeni yapılan kırsal konutlarda bu malzemler de yaygınlaşmaktadır.

Sorgun 1768 km².lik yönetim alanı ile merkez ilçeden sonra en gelişmiş ilçedir.İl yüzölçümünün (14 123 km².)% 12.5'ine sahiptir.İlçe batıda Yozgat, doğusunda Saraykent, güneydoğusunda Sarıkaya, güneyinde Boğazlıyan ve kuzeyinde Çekerek, Kadışehri ve Aydıncık ilçesi topraklarıyla sınırlıdır.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Sorgun, kuzeyinden masif sırtlarla, güneyinden tepelik alanlarla sınırlandırılmakta olup, doğu batı doğrultusunda uzanış gösteren Bozok Platosu'nun merkezîbir konumda kurulmuştur. Söz konusu plato Eğriöz Deresi ve kolları tarafından şekillendirilmiş, hafif dalgalı bir topoğrafyaya sahiptir. Şehrin güneyindeki Üç Tepeler (1146 m.) bazaltik bir yapıya sahiptir.Kuzeyde ise Kuzey Anadolu ofiolitli serisinin yaygın olduğu Deveci Dağlarının uzantıları yer almaktadır.İlçe arazisinin % 45'ten fazlası düz ve düze yakın eğim değerleri göstermesine rağmen, Sorgun arazisinin çok daha önemli bir bölümü düz alanlardan oluşmaktadır (Bulut, 1998, s.3).

Şekil 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

Araştırma sahasının iklimi yarı - kurak karasal iklimdir. Anadolu kara kütlesinin merkezinde bulunması kuzey ve güneyden dağlık engellerle çevrelenmiş olması nedeniyle deniz tesirlerine kapalı bir yörede bulunan şehirde günlük ve yıllık sıcaklık farklılaşması belirgindir. Yazların sıcak ve kurak yaşandığı yörede kışlar nispeten uzun, sert ve kar yağışlı geçmektedir.Ortalama sıcaklığın 9.1 °C olduğu Sorgun'da, yıllık yağış tutarı 418.6 mm.dir. Kar yağışlı günlerin 13.38 gün kadar olduğu yörede, karın yerde kalması süresi bu değerin 3(35.5 gün)katıdır(Bulut, İ., 1998, s.3).

Sorgun Eğriöz Deresi ve Delibaş Çayı'nın kavuşma noktasında kurulmuş ve gelişmiştir.Adı geçen akarsu kuzeyden Çalatlı Dere, Dişli Dere, Delibaş, İkikara deresi, Çatmasöğüt Deresi Çiğdemli (Sorgun) Özü gibi kolları almaktadır. Güneydoğudan doğuya doğru İnceçayır Deresi, Babalı Deresi, Küçükköhne ve Ayrıdam Derelerini almaktadır. Eğriöz Deresi kaynaklarını Muslubelen Geçidi'nin (Çamlık Tepesi ve Nohut Tepesi arasındaki nisbeten basık boyun) doğuya bakan

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

yamaçlarından alarak, Sorgun şehir yerleşmesinin doğusuna kadar doğuya doğru akmaktadır. Aldığı kollarla kısa mesafede büyüyen çay, ilkbahar ve yaz başlarında önemli ölçüde akış göstermektedir. Yaz ortasından itibaren sonbahar sonuna kadar akış zaman zaman duracak derecede azalmaktadır. Sorgun'un 6 km. kadar doğusundan güneydoğuya ve daha sonra güneye yönelen çay daha sonra Delice Irmağı'na karışmaktadır.

Teşkilatı Mülkiyye Kanununa göre, 26 Haziran 1926 tarihli404 Nolu Resmi Gazetede, 877 nolu Kanunla, 10.sayfada yayınlanarakCumhuriyet Döneminde ilk ilçe teşkilatlarından biri olarak kaydedilerek Sorgun 30 Mayıs 1926 yılında kurulmuştur.

Cumhuriyet öncesinde de Osmanlılar devrinin idarî yapısında Sorgun İlçesi adıyla bu ilçenin mevcut olduğu, 277 tarihli tapu kayıtlarından anlaşılmaktadır. Başbakanlık Mühimme kayıtlarına göre; Sorgun'un Yozgat Sancağı'nın bir ilçesi olduğu, Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan ilk sayımda Yozgat'a bağlı ilçelerden birisi olarak yazıldığı, 1831 yılında Sorgun'un 8 574 nüfusa sahip olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır(Duman,H., 1982, Karal,E.,Z., 1997, s.210). Daha sonra ilçe teşkilatının lağvedildiği, bucak teşkilatına dönüştürüldüğü, bucak merkezinin "Köhne-i Kebir" veya Büyükköhne kasabası olarak uzun süre Osmanlı'da bir idari birim olarak yaşadığı anlaşılmaktadır. Gerçektende.1874, 1887, 1898 ve 1905 tarihli salnamelerde Yozgat Sancağı'nın merkez ilçesine bağlı bir bucak olarak yer almaktadır.

Sorgun 1926'da yeniden ilçe olarak ülke yönetim birimleri arasındaki yerini aldığında, daha önce Sorgun gibi ilçeliği lağvedilen Devecidağ (Kadışehri) ilçesi, Hacıköy ve Mamure (Aydıncık) bucakları, bu ilçenin yönetim alanına dahil edilmiştir.

Kasaba iken adı Köhne-i kebir olan ilçeye 1928 yılında yeniden Sorgun adı verilmiştir. Ülkemizin çeşitli yörelerinde karşılaşılan bu isim Sorgun ilçesinin adı olmakla beraber bu merkezin 12 km. kadar kuzeydoğusunda bugünkü Çiğdemli Kasabı'nın da eski adıdır. Dolayısıyla ülke sathına yayılmışlıktan dolayı Sorgun isminin, tıpkı Avşar, Kınık, Kayı, Eymir gibi bir boy adı olması ihtimali yüksektir(Bulut 1996; s.30-40).

Bugünkü Sorgun yerleşim bölgesinin Etilere kadar dayanan bir tarihî geçmişe sahip olduğu ileri sürülmektedir. Nitekim 1927-1928 yıllarında ilçenin güneydoğusundaki Alişar Höyükte yapılan kazılarda elde edilen kültür belgeleri bunu doğrulamaktadır.İlçenin güneybatısında Şahmuratlı Köyü arazisindeki *Kerkenez* yöresi, barındırdığı Keykâvus Harabeleri ise Selçukluların izlerini taşıması bakımından önemlidir. İlçenin yaklaşık 35 km. kadar kuzeybatısında yer alan Alacahöyük ise

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

gerek Anadolu medeniyet tarihi, gerekse yörenin kültür kökeni açısından bölgeye oldukça yakın ve bölge tarihine ışık tutacak nitelikteki en önemli erken kültür ortamlarıdır. Boğazköy, Kuşhisar ve Alişar'ın ortasında bir konaklama yeri olan Sorgun'un Bizanslılar zamanındaki adının "*Pitriya*" olduğu bilinmektedir.

Yozgat Köy Konutları

Sorgun Yöresi köy konutlarının ayrıntılarına girmeden once Yozgat İli Köy konutlarının başlıca özelliklerini kısaca irdelemek uygun olacaktır.

İldeki köy konutlarının yapı gerecini büyük çoğunlukla kerpiç oluşturmaktadır. Nitekim yaklaşık 55 669 konutun % 67.5'i (37 595) kerpiç, % 24.6'sı taş (13 729), % 7.8'si (4 345) briket ve tuğladan yapılmıştır. Ancak geleneksel yapı tarzı ve gereçleri hızlı bir şekilde terk edilerek, çağdaş yapı gereçleri ve konutların giderek artışı dikkat çekmektedir.(Tablo 1, Şekil 2) .

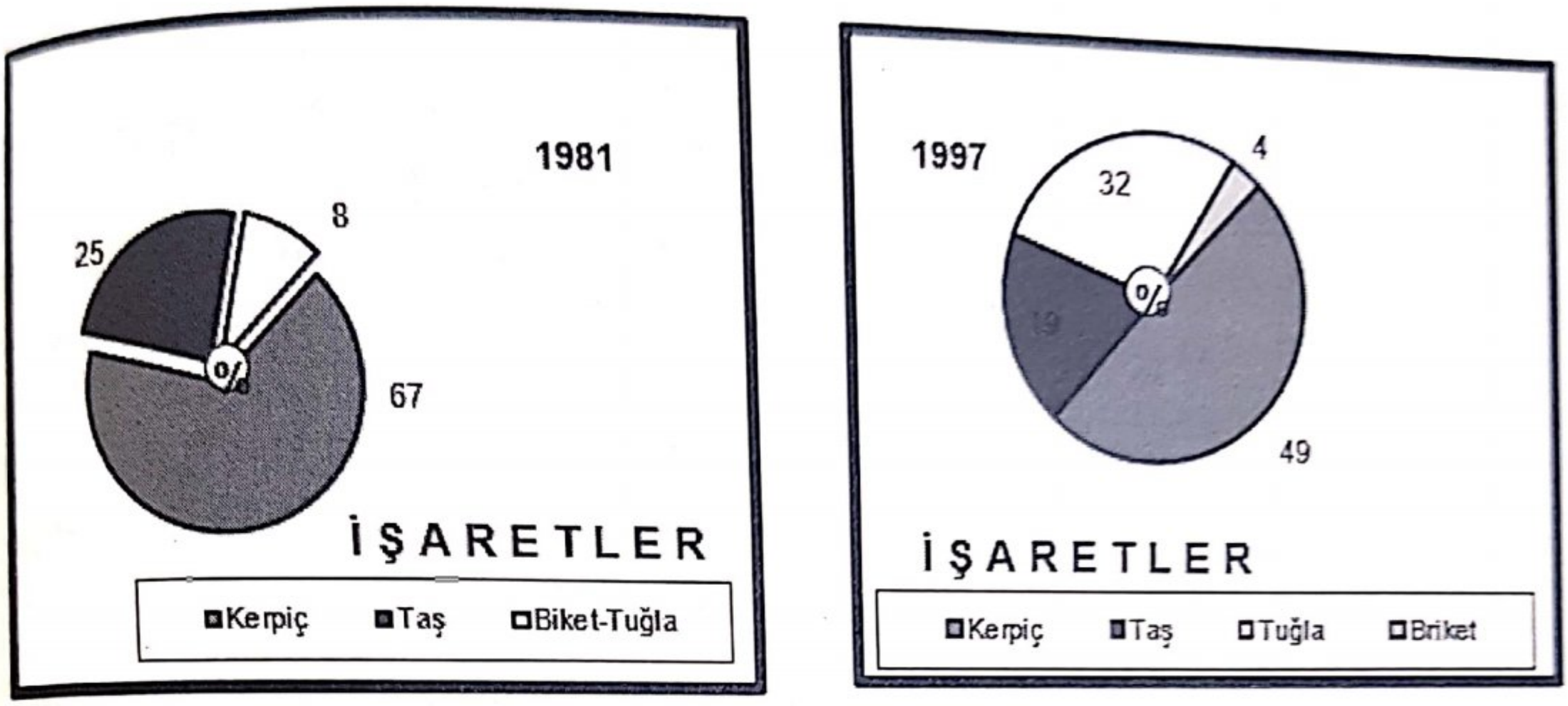
Tablo ve şeklin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi 1981 ile 1997 yılları arasında hem konut sayısında hem de yapı gereci değişiminde önemli gelişmeler kaydedilmiştir.Bu durum eski konutların kullanılmasa bile korunmasıyla ilgili olduğu gibi yeni konut ihtiyacının günün koşullarına göre arttırılmasıyla da ilgilidir.Birleşik aileden hızla kırsal alanlarda da çekirdek aileye geçiş söz konusudur. İkinci özellik ise tuğla kiremit gibi toprak sanayi ürünlerinin yapı gereci olarak artık kırsal alanlara da yoğun bir şekilde ulaştığını göstermektedir. Son yıllara ait veri bulunmamasına rağmen 1981 de hemen hemen görülmeyen tuğla konut, aradan geçen 15-20 yıllık kısa bir sürede % 28'e yükselmiştir. Günümüzde bu oran %40-50'lere ulaşmıştır. Ancak kerpiç konut sayısında da artış görülmekle birlikte oransal olarak gerileme görülmektedir. Taşın ağırlığı da kırsal kesim konutlarında sayısal olarak artmakla beraber oransal olarak gerilemektedir(Tablo 1, Şekil 2).

Tablo 1. Yozgat Kırsal Konutlarının Yapı Malzemesine Göre Dağılışı

1981			1997		
Yapı gereci	Sayısı	%	Yapı Gereci	Sayısı	%
Kerpiç	37 500	67.5	Kerpiç	44 852	49.5
Taş	13 729	24.6	Tuğla	25 437	28.1
Briket-Tuğla	4 345	7.8	Taş	17 176	18.9
			Briket	3 207	3.5
Toplam	55 669		Toplam	90 672	100.0

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Şekil 2. Yozgat Kırsal Konutlarının Yapı Malzemesine Göre Dağılışı

Köy konutları genellikle İç Anadolu'nun tipik çatı şekli olan *Düz Toprak dam-larla* örtülüdür. Meskenlerin yapı tarzı ve gerecinde görülen iyileşmelerin çatılara da yansıdığı ve son yıllarda kiremit örtülü konutların hızla çoğaldığı ve ağırlık kazandığı görülmektedir.Artık düz toprak örtülü çatı şekli ahır, samanlık gibi eklentilerde kalmıştır.Karadeniz Bölgesi'ne giren kuzey kesimlerde nadiren sac örtü ortaya çıkmaktadır.

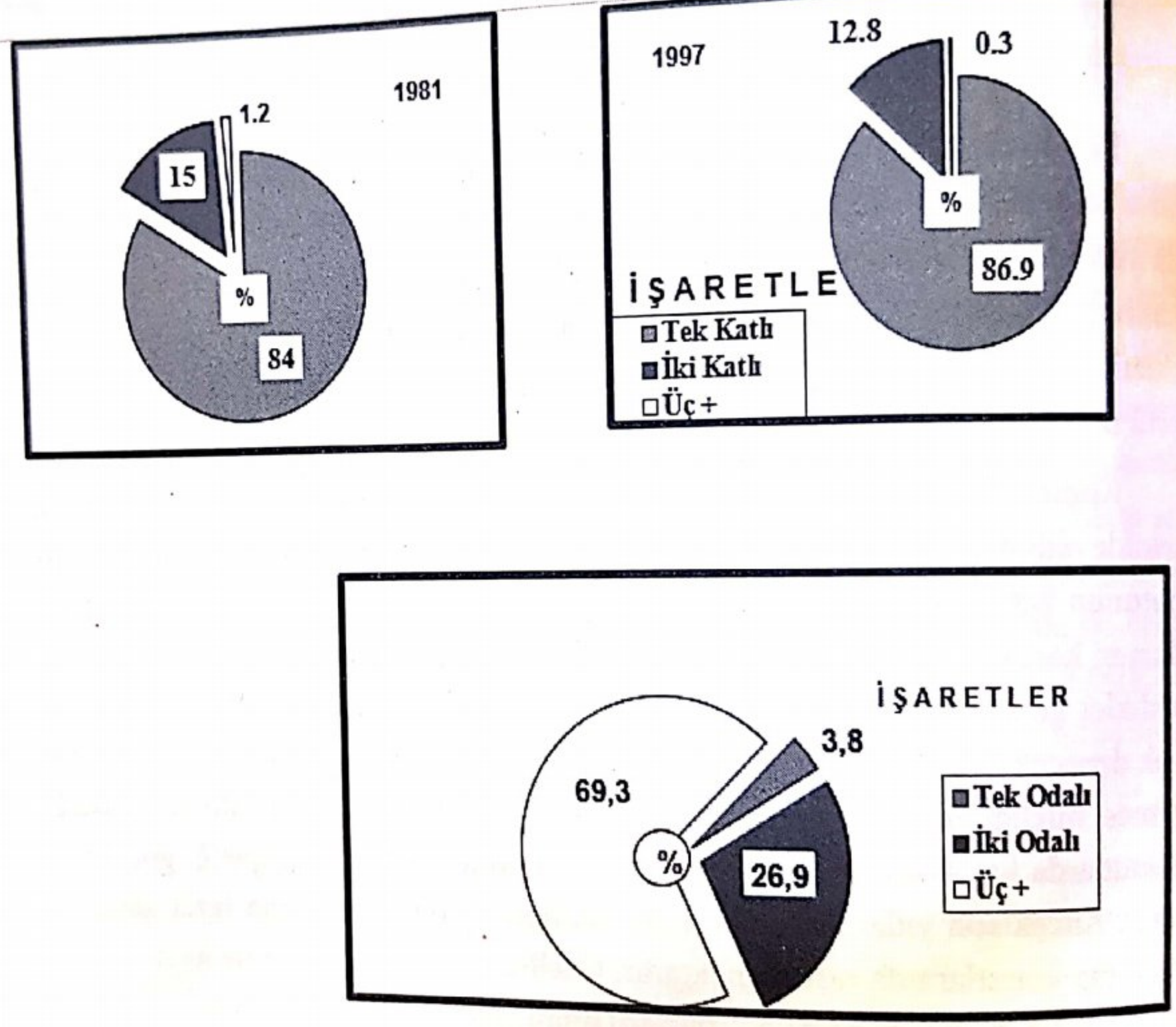
Konutların oda sayısı ve kat durumu da sosyo-ekonomik yapıyı yansıtacak şekilde olduğu Yozgat' da tek katlı konutlar çoğunluktadır. Nitekim 55 669 kır konutunun %83.8'i (46 640) tek katlı, %15.0'i (8 362) iki katlıdır. 1997' de de mevcut durum korunmakla birlikte oda sayısı ve kat sayısı açısından küçük ölçekli değişiklikler gözlenmektedir(Tablo. 2, Şekil 3). Üç ve daha fazla katlı kırsal konutun yok denecek kadar az olduğu ilde ekonomik şartlar ve geleneksel konut yapı malzemesi niteliği ile tarzı genel olarak olarak az katlı konutları zorunlu kılmaktadır. Konutlarda kat sayılarının da hızla tek katlı konutlar lehine değiştiği görülmektedir. Ancak son yıllarda köylerde de nadiren de olsa 3 ve daha fazla katsayısına sahip konutlara da rastlanmaktadır. Özellikle belediye örgütüne kavuşturulan köylerde bu durum daha da belirgindir(Bulut, 2003 s.135-141).

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Tablo 2. Yozgat Kırsal Konutlarının Oda ve Kat Sayılarına Göre Dağılışı

Kat Sayısı	Konut 1981	1997	% 1981	1997	Oda Sayısı 1981	% 1981
1	46440	42983	83.8	86.9	2131	3.8
2	8362	6353	15.0	12.8	14991	26.9
3	667	127		0.3	38547	69.3
4		1		0.0		
Toplam	55669	49464		100.0	-	-

Şekil 3. Yozgat İli Kırsal Konutların Kat ve Oda Sayıları İtibariyle Dağılışı

Konutlar iç taksimat açısından ele alındığı zaman kat sayısının aksine oda çokluğu ön plana çıkmaktadır. Kuşkusuz bunda en etkili olan neden kırsal kesimde aile büyüklüğünün hala belirgin oluşudur. Yani geniş aile ya da birleşik aile geleneğinin çoğunlukla korunması ile ilgilidir. Nitekim konutların %3.8'i (2131)tek odalı, % 26.9'u (14 991) iki odalı ve % 69.3'ü (38 547) üç ve daha fazla odadan oluşan konutlar şeklindedir(Şekil. 3).

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Yozgat yöresinde de özgün ve köklü bir konut geleneği mevcut olup maalesef bunlardan pek azı günümüze taşınabilmiştir(Bulut, 1998, s.109). Her ne kadar çaresizliğin ve lokal koşullara bağlılığın ve ekonomik darboğazların bir zorlaması gibi görünen karayapı konut geleneğinde gizli bir rahatlık sağlama ve kullanılışlılık çabası taşınan toprağına, sapından samanına ve tahtasından çivisine kadar sezilmekte ve gözlenmektedir. Konutlarda yapı elemanlarının rastgele oluşturulmuşluğundan ziyade doğal koşullarların etkisi ile sosyal ve ekonomik şartların mantık manzumesi şeklinde birleştirildiği gözlenmektedir. Evlerde ve eklentilerinde işlevsiz bir karış alana dahi yer verilmemiştir.

Sorgun Yöresi Köy Konutları ve Konut Ekolojisi

Bu çalışmayı planladığımızda kültürümüzden hızla yok olan kırsal konutların tanıtılması ve geriye kalan bir kaç örnek köy konutunuın plan, fonksiyon ve konut ekolojisi yönünden gözler önüne sermek başlıca amacımızdı. Ne yazık ki yaptığımız gözlemler, çocukluk ve gençlik yıllarımızın geçtiği ve bir çoğu yok olmuş evlere rastlamak pek mümkün olamamıştır. Ancak yine de yaşlılarıyla son demlerini yaşayan bir kaç örnek konut incelenebilmiştir.

Yozgat ve özellikle geleneksel Sorgun evleri kara yapı (garayapı) olarak bilinen, kerpiç dolma duvar, toprak örtülü dam çatılı, nadiren iki, genellikle tek katlı konutlardır. Yapı malzemesi genellikle yakın çevreden temin edilmektedir. Çoğunlukla kavak tomruk, kalas, mertek ve direklerin kullanıldığı evlerde, çam ve ardıç varlıklı ailelerin konutlarında yeralmaktadır. Evler genellikle avlulu, cümle kapılı, komşuluk ilişkileri en ince ayrıntısına kadar düşünülerek yapılmıştır. Evlerde iğneden ipliğe herşeyin yerli yerinde bulunduğu ve arandığında nerede bulunacağı bellidir. Bunun için mütevazi raflar, duvarlarda oluşturulmuş kör pencere ve kapalı ya da açık dolaplar ve gözler yer alır. İğnelik, lambalık, leğen, ibrik, kibrit, çakmak vs. Bunlar mesken içerisinde yaşamı kolaylaştıran unsurlardır.

Bahçe duvarı, kerpiç, biriket, çit, tel ve değişik şekillerde çevrelenmektedir.Bahçenin dışında harman, içinde avlu yer alır. Mahremiyetin sağlanması için bahçe duvarları genellikle yüksek yapılır, eskiden kağnı, sonradan at arabası ve günümüzde traktör, otomobil ve kamyonetlerin girmesi için kanatlı k(g)apı, sokağa çıkmak için portma kapı, bahçeye geçmek için bahçe kapısı, harmana çıkılan başka bir ***portma kapı*** yer alır. Yani evin dört tarafına avludan aile sakinlerince kolayca geçiş mümkündür.Bahçe duvarı oldukça yüksek olarak genellikle kerpiçten yapılmıştır. Kerpiçlerin yağışlardan etkilenip tahrip olmaması için üzerleri yörede kapak taşı denilen geniş ve yassı şistozite kum/kiltaşları ile örtülerek bu taşların üzeri de çamurla balıksırtı şeklinde kaplanır. Her iki tarafa eğimli olduğu için yağmur suları bu örtüden akarak duvardan uzaklaşır.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Duvarın her iki tarafına suyun akışını sağlayan bu sisteme siyeç denir. Siyeçler diğer yapıların duvarlarında da aynı amaçla korumak üzere yer alır.Bir farkla ki bir kısmı duvardan sızan/siy(**ğ**)**en** suların bir kısmı da çorakla örtülü dama toplanır. Dama verilen eğim nedeniyle yağış suları bu kez siyeçten geçirilen ***çörten [çor(ak)atan]*** denilen tahta oluklardan tahliye edilir.

Bahçeler yaz boyunca her zaman meyve veren erkenci ve geçci meyve ağaçları ve asmalara sahiptir. Sebze ekimi içinde yeterli alan ayrılmıştır genellikle meyve ağaçlarının altları bu amaçla da kullanılır. Bahçelerde domates(gırmızı), biber, patlıcan(baldırcan), salatalık(hıyar), mısır, fasulye(pahla), pancar, maydanoz, patates, soğan, sarımsak, dereotu, lahana(kelem), havuç(pürçekli) gibi yörede yetişebilen sebzeler geçimlik, nadiren yerel pazara sunulmak üzere yetiştirilir.

Oturma mekanı denilen hane içinde evlere(odalara) ayrılmıştır. Evin duvarına tandır, tandırın duvarına samanlık eklenmiştir.Tandırın duvarı garaja, garaj duvarı da ahıra bitişiktir.Evlerin altı bazı hallerde ahır olabilmekte günümüz konutlarında ahır dışarıya alınmış bir eklentidir.

Yörede evlerin tarihsel gelişimi ana hatlarıyla incelenecek olursa tarihsel bakış açısıyla üç dönem ayırt etmek mümkündür, Cumhuriyet öncesi ve başlarında ***ahır sekisi***, 1950-80 arası geleneksel ***karayapı***lar, 1980'lerden sonra, kerpiçin yerini tuğla ve briketin aldığı, ahşap direklerin beton direklere dönüştüğü, kapı pencere ebatlarının değiştiği ve toprak damların kiremit örtülü çatılara dönüştüğü ***günümüz konutları*** olmak üzere üç evre ayırt etmek mümkündür.

Evin cümle kapısı direkler üzerine oturtulmuş taşıyıcı çıkma denilen ahşap kirişlerle yağmur ve kardan korunaklı hale getirilmiştir. ***Sekmen*** denilen bir sekiden eve girilir. Giriş bölümü dikdörtgen şeklinde sufa denilen bir salondur. Evde tüm kapılar sufaya açılır ve bu odaların herbirine ev denir. Genellikle odalar kullanıcısının adıyla anılır, dedemin evi, emmimin evi, ağamın evi şeklindedir (Fotoğraf/Şekil 1, 2, 3, 4 ve 5).

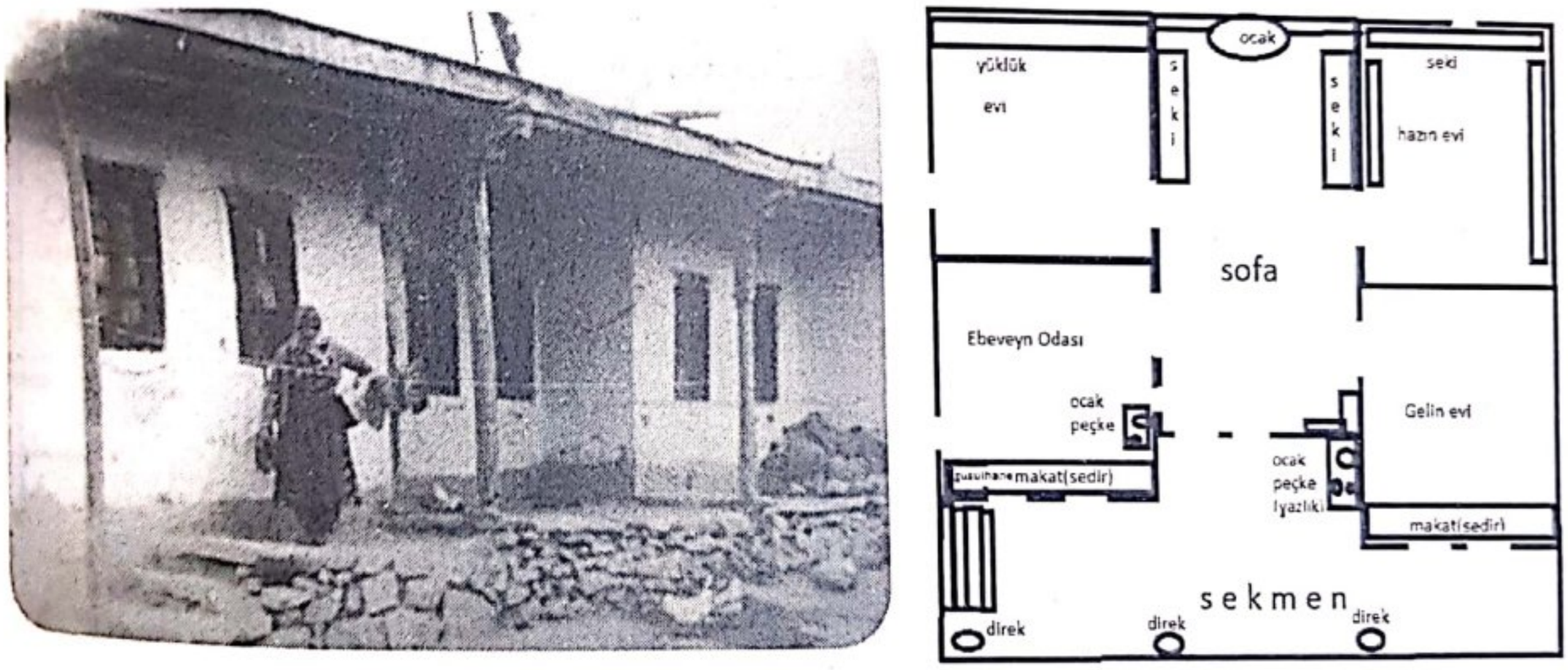
Evin bir odası ***hazın evi*** veya ***hazın damı*** şeklinde ayrılmıştır.Hazın evinin penceresi yüksekte ve küçük ebatlıdır. Genellikle serinliğin sağlanması için kuzey veya kuzeydoğu cepheye planlanan bu bölüm ışık alır fakat güneş girmediği için serin kalır. Elektrik ve buzdolabının olmadığı yıllarda hazın evleri, kuru ve yaş gıdaları uzun müddetlerde, bazen yıl boyunca koruma başarısı göstermiştir. Gıdalar yenilebilecek ve içilebilecek sıcaklıkta muhafaza edilir. O günkü koşullara uygun olarak hazırlanan gıdaların hazırlanma tekniği gıda niteliğini bozmadan uzun süre koruyacak niteliktedir. Yufka ekmek, bulgur, kurutulmuş et ve kemik, pastırma, tereyağı, peynir, çökelek,

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

tarhana, erişte, pekmez, turşu, sirke vs. Yani gıda hazırlama ve saklama teknikleri de nesilden nesile aktarılan adı konulmamış ***tecrübi bir mühendisliktir.*** Günümüz konutlarında oluşturulan kilerler de bu bakımlardan önemli olmakla beraber kesinlikle hazın evi veya hazın damının fonksiyonunu yerine getirememektedir.

Hazın evinin kuzeyinde duvara yaslanmış vaziyette yerden yükseltilmiş bir platform üzerine nemlenip küflenmemesi için buğday çuvalları, bulgur çuvalı, nohut, mercimek ve un seklemleri ile yufka(yuha) ekmek istifi yer alır.Turşu, pekmez, çalma küpleri ile peynir/pendir, çökelik çanakları muntazam bir şekilde dizilmiştir. İçi sırlı çanaklara da bal ve kavurma konulurdu. Çanaklar ve küpler genellikle ışığı direk görmeyecek şekilde pencerenin olduğu batı duvarın diplerine dizilir. Bazı gıdalar ve yemekler, kedi batmasın diye , teşt ve kazanların, gușenelerin altında saklanır. Küpler, çuvallar ve diğer erzak külekleri dizilirken mutlaka yerden temasın kesilmesine, sıçan tehlikesinden korunmak için bunların arasında kedinin dolaşmasına uygun boşluklar oluşturulur.

Fotoğraf/Şekil 1. Sorgun yöresinde dört göz ev tabir edilen konutlardan bir örnek plan. İki Kara Köyü Abdulkadir Bulut'a ait 1941yılında yapılmış olan bu konut 1997 yılında yıkılmıştır. Ev ahır-ağıl-samanlık-tandır-arılık(sonradan traktör garajı oldu) eklentileri ve dar bir avluya sahipti. Üzeri örtülü altı atarabası garajı olan çatal kapısı ve yanında yaya kapısı bulunmakta idi.

Evlerin(odaların) herbirinde makat denilen duvarlara yaslanmış oturma ve yatak serme bölümleri oluştrulmuştur. Pencere önleri sehpa görevi yapan derin ve geniş girintilere yer verir.

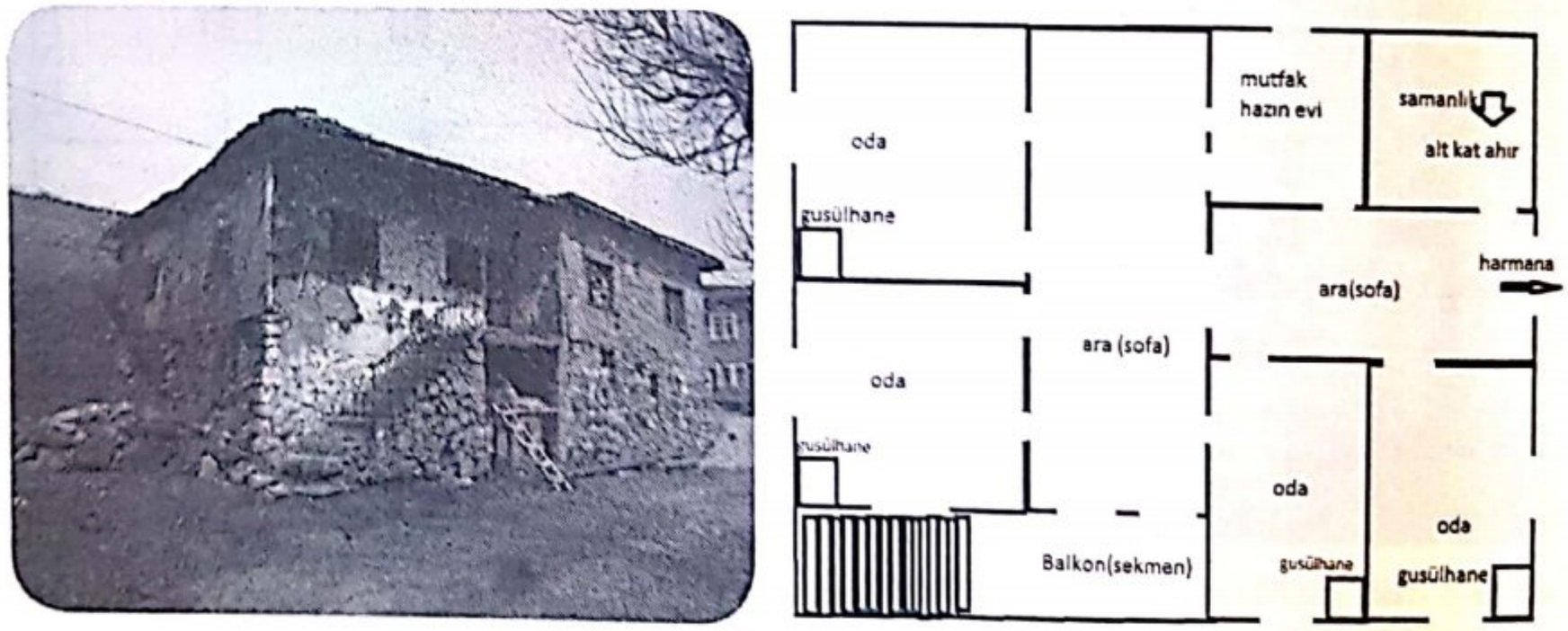
Sofanın kuzey kısmında ocaklık, ocaklığın iki yanında çırakmanlık denilen duvardan oluşturulmuş girinti ve çıkıntılarla raflar yer alır. Seki ocağın her iki tarafında salon duvarlarına uzanan oturma mekanlarıdır. Modern mimaride şömine olarak yüksek bedellerle sunulan ocaklar Sorgun evlerinde salonda, fakat bazı

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

yörlerimizde her odada bulunmaktadır. Isınmanın yanında ocaklara konulan sac ayakları ve yukarıdan tencere-bakraç-kazan asılacak demir askılar pişirme işleri için de ocakların mükemmel bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Ocaklığa yakınlık sırasıyla yaşlılar, çocuklardan başlanarak, gençlere ve yetişkinlere doğru bir oturma düzeni kurulmuştur. Bunda yaşlı ve çocukları soğuktan ve ateşten koruma düşüncesi ile sağlıklarına gösterilen ihtimam da sezilmektedir. Sade fakat fonksiyonel bir şark köşesi diyebileceğimiz ve modern konutlarda ayrıcalıklı alanlar olarak oluşturulmaya çalışılan konut pazarına rekabet unsure olarak sunulan bu mekanlar zengin yoksul her ailenin evinde bulunmakta olup evin en çok kullanılan alanlarıdır. Ocaklığın önünde iki seki arasında yer sofrası kurulur, tüm aile fertleri ve misafirler bu sofrada yemeğe katılır. Zorunlu haller dışında yemeğe herkes iştirak eder. *Küseninkini yerler uyuyanınkini korlar* şeklinde bir tekerleme yemeğe küsülmemesi veya birlikte yemek yemenin önemini vurgulamaktadır.Yemeğe küslük olmaz şeklindeki serzenişte de bu durum açıkça hissettirirlir.

Geleneksel köy evlerinin önemli bölümlerinden ***tuvalet/hela/ayak yolu/100 numara*** bahçenin bir köşesinde duvar dibinde gözden ırak bir konumda yer alır.

Fotoğraf/Şekil 2. *Beyyurdu Köyü'nde alt katı ahır olarak kullanılmış, bugün yıkılmaya terkedilmiş kara yapı olarak tabir edilen altı taş üst katı kerpiçten yapılmış bir ev planı. Sakinleri yurtdışında işçi olduğundan yanıbaşında biriket ve tuğladan yapılmış yeni evlere taşınmışlardır.*

Çatal kapıların enser denilen parabaşlı çivileri sağlamlık yanında kapıya bir estetik ve görsellik de sağlar(Fotoğraf 3). Çatal kapılar aynı zamanda at arabaları ve kağnılar için üzeri kapalı birer garaj ve yaşam alanıdır.Avlunun üzeri örtülü tek kısmı olup, yayık yayma, avluda koyunların sağım ve kırkım işleri gibi işler ile tarım aletlerinin bakım ve onarımlarının yapıldığı günümüz yazlıklarındaki pergolelerin görevini de üetlenen gölgelik bir bölmedir.Yaz günleri de özellikle yağışlı günlerde atlar at arabasının üzerine konulan otlarla bu kısımda beslenir.Kanatlı

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

kapılar arkasından tahta veya demir sürgü ve zırzalarla kilitlenmektedir. Bu kapılar yalnızca at arabası, traktör ve kağnı giriş çıkışlarında açılır ve kapanır.Ancak günlük aile fertlerinin giriş çıkışlarında duvar tarafında bulunan küçük bir yaya kapısı kullanmaktadır.Kapılar işlemesi, ahşap malzemesi, rengi açısından sosyal mesajlar içermektedir.Yeşil renkli ve ay yıldızlı kapılar hanede hacı olduğunu temsil etmektedir.İtina ile yapılmış muntazam kapılar ekonomik durumu iyi olan ailelere aittir.Bu kapılarınçivileri bile farklı olup genellikle işleme ve dekoratif unsurlara da sahiptir.Bir Aksaray türküsünde avazlandığı gibi kapılarıkatıran-kapıları kadaklı şeklindeki ifadelerde olduğu gibi özel malzeme ve çiviler kullanılmaktadır. Türküdeki katıran neme, yüke ve çürümeye dayanıklı ardıç ya da sedirağacı kerestesini, kadak ise özel bir dekor çivisini belirtmektedir.Kapı sürgü ve kilitleri de son derece fonksiyonel, kolay açılır ve kilitlenir şekildedir.

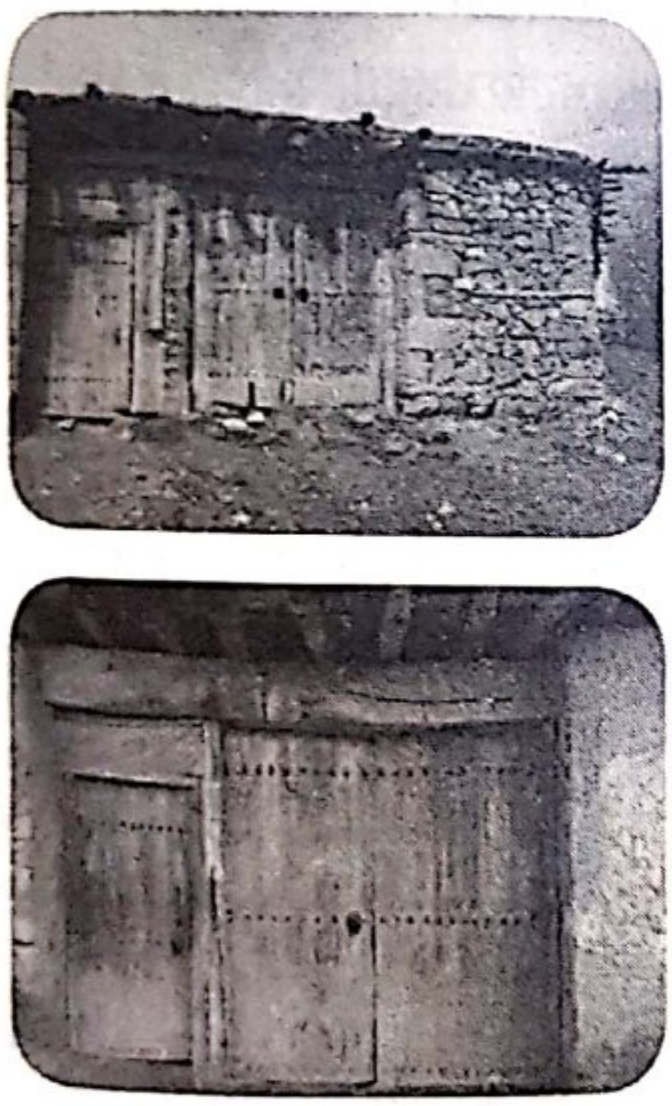
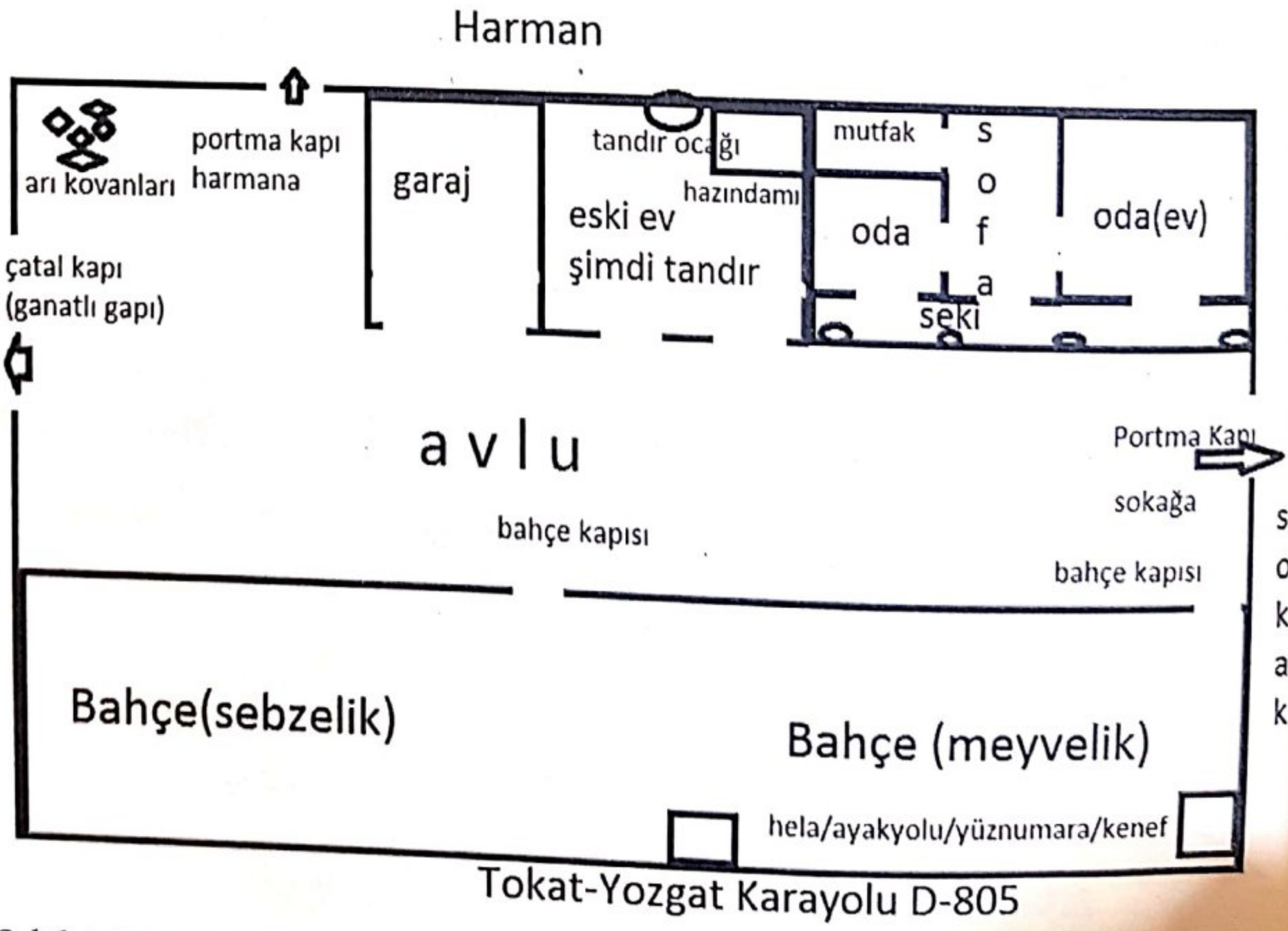

Foto 3. Köy konutları avlu ile çevrili olup, kanatlı kapı denilen çatal kapılara sahiptir. Eğer kapı yeşile boyanmış ve ay yıldız taşıyorsa bu evin sakin(ler)inin hacca gittiğini ifade etmektedir. Fotoraflardan da anlaşıldığı gibi avluyu çevreleyen duvarlar genellikle 2.5-3 m yükseltiye sahip olup mahremiyeti büyük oranda sağlamaktadır.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Tandır kırsal konutların en önemli mekanlarından biridir.Çoğunlukla evin bir duvarına yaslı olarak inşa edilir bazen de o duvardan tandıra geçilir.Ayrı inzamda olanlar da vardır.Tandır, samanlık ve ahırın eve bitişik yapılmasının altındaki gerçek sürekli bir duvar kazanmak ve güvenliğin sağlanmak istenmesidir. Tandır ekmek ve yemek pişilen bir mekan olup, bulgur kaynatılması, pekmez kaynatılması, peynir mayalanması, çökelek kaynatılması da tandırda gerçekleştirilir. Tandır bu ekonomik özelliklerinin yanında bazen bir sosyal mekana da dönüşebilir.Özellikle bağ bozumu zamanlarında sonbaharın sıcak mekanı olarak sohbet ve işbirliğinin de mekanı olmaktadır.Sorgun yöresinde yufka ekmek tüketimi yaygın olduğu için, evlerin 3-4 bazen 6-7 aylık ekmek ihtiyacı tek seferde hazırlanır. İnce yufkalar iyice pişirildikten sonra kurutulur ve üst üste istiflenerek, yemeklerden kısa bir süre önce ihtiyaç kadar sulanarak nemlendirilir ve tüketilir. Kurutularak nemi sıfırlandığı için ekmekler normal ev sıcaklığında(hazın evi) aylarca bozulmadan tüketilebilir. Tandırda yalnızca yufka ekmek değil, bayramlarda tandır çöreği, bazlama, eşkili(mayalı) pişi(krep) ve katmer de yapılır. Tandır bir sosyal paylaşım yeri olup, ekmek yapılan tandırın önünden geçen, büyük küçük herkese nefsi çekeceği için bazlama ikram edilir (Şekil 4, Fotoğraf 5).

Şekil 4. Doğanlı (Zeynedin) Köyü'nde 81 yaşında Habib Yüksel'e ait avlulu ev planı.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Samanlık genellikle ahıra bitişik zaman zaman da tandıra bitişiktir.Samanlığın kapıya yakın bir bölümünde buğday ve arpa koymak üzere ***helkir*** denilen bölmeler vardır ve üzerine saman örtülür. Saman tüketimine buradan başlanır ve samanlıkta azaltılan samanlarla birlikte bu kesimlerde samana karıştırılarak hayvanlara yem olarak verilen arpa tüketilmeye başlanır. Yani arpa helkiri kapıya en yakın olanıdır. Samanlığın genişliği ve büyüklüğü ev sahibinin hayvan sayılarına bağlı olarak değişir. Saman ve danenin rahatlıkla içeri konulabilmesi için tavanda uygun kapaklı veya camlı pencere bulunmaktadır.Samanlık genellikle duvarlarla bölünmemiştir, direk ve hezenler üzerine oturtulmuş dam ve çatılardan ibarettir.Ahıra açılan bir kapısı bulunmaktadır. Samanlıkların ölçüleri ev sahibinin sahip olduğu hayvan sayısıyla değişmekle beraber, yine de yoğun ve uzun geçen kış mevsimi boyunca yetecek, saman, ot ve yemleri alacak şekilde büyüktür. Yani kış mevsiminin daha uzun yaşandığı yörelerde samanlık ebatları daha uzun, geniş ve yüksektir. Duvarlar ahırdan daha yüksek, çatılar ısınma kaygısı düşünülmediği için daha hafif malzemeden yapılmakta, toprak örtüsü daha incedir.Samanlıklar duvar ve çatılarında helkirlere buğday-arpa, geriye kalan kısımlara da saman doldurmak için tavan pencerelerine sahiptir. Samanlıklar genellikle topoğrafya şartları da kullanılarak bir tarafından kağnı ve ata arabasının yanaşması veya üzerine çıkması için basık yapılır. Samanlık ve ahır damları köy çocukları için oyun alanıdır. Bunun nedeni çorak denilen malzemenin çiğnenerek sıkılaşmasını ve yağışı tavandan geçirmesini önleme çabasıdır. Bazen bu sıkılaştırma yaklaşık 100-150 kg ağırlığındaki **lo taşı** denilen silindirik bir taşın gezdirilmesiyle gerçekleştirilir.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Foto 4. Doğanlı (Zeynedin) Köyü'nde 81 yaşında Habib Yüksel'e ait avlulu evden muhtelif görünümler. Kanatlı kapı sürgülü demir kapıya evrilmiştir.

Ahır hayvanların barınma ve beslenmesi amacıyla oluşturulan eklentidir. Bu mesken ünitesi de samanlık gibi güçlü direk(sütun) ve hezenler üzerine oturtulmuştur. Ahırın duvarlarına ve ihtiyaç halinde direklerin arasına hayvanlar için yaklaşık 120-140 cm yüksekliğinde yemlikler yapılır. Ahırın damında aydınlatma penceresi, duvarında ise 50x50 ebatlarında temek denilen hayvan gübrelerinin atıldığı pencereler bulunur. Düz toprak örtülü ahır damlarında da aydınlatmayı sağlamak için küçük bir pencere bulunur. Ahır, tandır ve evlerin düz çatılarına baca da denir. Baca pencerelerinin küçüklüğünü vurgulamak için hırsız evin içinden olunca öküz bacadan çıkar sözünü doğrulamaktadır. Yine bacada yatan oğlan göyneği keten oğlan türküsü de düz toprak dam örtülerine baca denildiğinin folklorümüze yansımış şeklidir. Pencerelerin küçük olması hırsızlığa ve yabani hayvanların girişine karşı alınmış bir önlemdir. Ahırda, atların, ineklerin, buzağıların ve bağlandığı bölümler ve yemlikler ayrı özelliklere sahiptir. Atların yemlikleri daha yüksek ve geniş, buzağıların ki alçaktır. Diğer hayvanların bağlandığı kısımlar atların tekmesine karşı nispeten uzakta yer alır.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

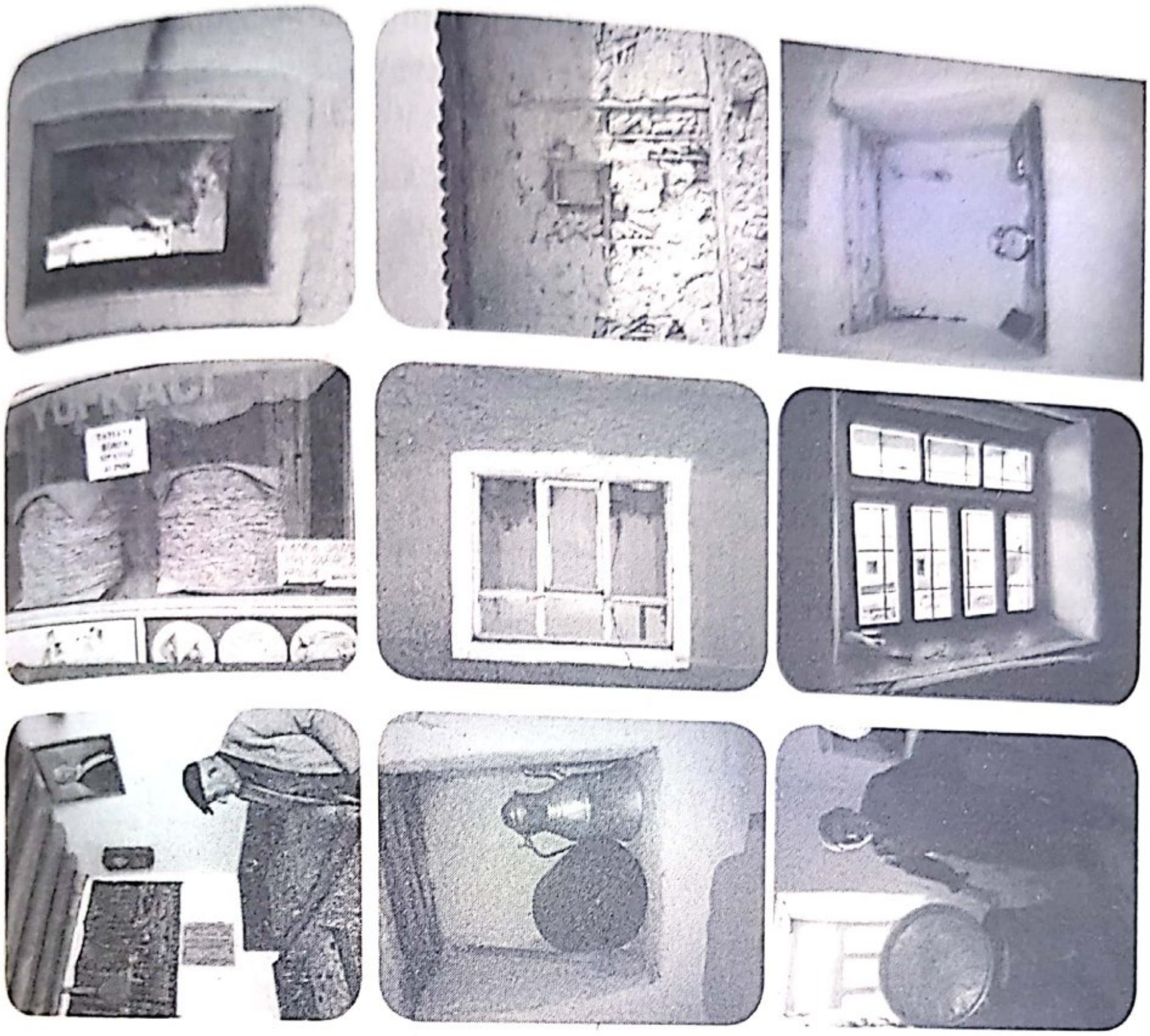

Foto 5. Temrezli Köyü'nde Durak Öztekin' e (82 yaş) ait evden ve köy odasından görünüşler ile Sorgun evleri pencerelerinin(toplu) içten ve dıştan görünüşüne ilişkin detay görüntüler. Ev içerisindeki duvarlara pencere şeklinde yapılmış girintiler raf, dolap görevi görür. İhtiyaç durmunda açılarak pencereye dönüştürülür. Bu yüzden bu pencerelere kör toplu/pencere de denir.

Ahırın ya da tandırın bir köşesine yaslanmış olarak küçük bir kulübe şeklinde ***pinnik/pinlik*** denilen ***kümes*** yer alır. Genellikle penceresi bulunmaz. Kapısı da oldukça dardır. Kümes hayvanları oldukça çeşitlidir. Genellikle pinnikler tavuk beslenip barındırılan yerlerdir. Tavukla beraber hindi(culuh), kaz(bodu) ve ördek(şibi) de beslenir.

Çoğu ailenin sepetlerden kendi ördükleri ve dışarısını mayıs denilen hayvan gübresiyle sıvadıkları karakovan denilen kovanlarla arıcılık yaptığı yörede arıları-nı muhafaza ettiği *arılık* denilen başka bir eklenti daha yer alır. Arılık basit malzemelerden fakat çok özenli yapılmıştır. Kış mevsiminde arıları dondurmayacak kadar sıcak uyandırmayacak kadar serin bir mekan oluşturulmak zorundadır. Bu nedenle genellikle tandır veya ahır duvarına bitişik yapılır.Tandır ve ahırlar ile duvarları nispeten sıcak mekanlardır. Arı sepetlerinin yönü güneye ve doğuya dö-

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

nüktür. Gerekli sıcaklık eklentinin yer aldığı konumla da sağlanmaktadır. Yozgat ili iklim koşullarında nispeten Günümüzde karakovan sayısı yok denecek kadar azalmış olup fenni kovanlarda yetiştiricilik yapılır.

Fotoğraf/Şekil 6. Karalık Köyü Yörükler mezraasında Arif Alparslan'a(56 yaş) ait iki göz karayapı ev planı. Aile hayvancılıkla geçinmektedir.Köy konutlarında hiçbir ayrıntı gözardı edilmemiştir.Ev ve eklentilerini görecek şekilde köpek kulubesi, güneş, rüzgar, soğuk gibi unsurları da düşünlerek inşaa edilmiştir.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

(H)avlu ev ve eklentilerinin içinde yer aldığı alana verilen isimdir. Avluda meyvelikler ve sezbe ekilen parseller de yer alır. Avlunun bir tarafı ev ve eklentilerin duvarları ile çevriliyken, diğer kısımları duvar, tel ve çitlerle çevrilidir. Avlu aile mahremiyeti ve yaşamının dışardan kısmen tecrit edilmesi amacıyla oluşturulmuş özel bir mesken düzenlemesidir. Aile fertlerinin biraraya geldiği ve komşuluk ilişkilerinin sürdürüldüğü mekanlardır. Düğün, nişan, sünnet gibi eğlence, bulgur çekme, bağ kaynatma, yün çırpma gibi ekonomik faaliyetler, çamaşır-bulaşık yıkama, koyun sağma, kırkma gibi diğer işler avluda gerçekleştirilir. Taziye ve yasa ilişkin faaliyetler de bu kısımda gerçekleştirilir. Avlular yaz kış fonksiyonunu yitirmez.Yazın avluda gerçekleşen etkinlikler artarken kışın nispeten azalır.Yazın yeme içme, oturma, dinlenme faaliyetlerinin gerçekleştiği avlu yaşam alanı haline gelir. Kışın ise avlu tamamen ekonomik faaliyetler ve güvenlik amacıyla değerlendirilir.

Köy Odası geleneği kültürümüzün en öenmli unsurlarındandır. Gençlerle yaşlıların biraraya geldiği adab-ı muaşaretin yaşanarak öğrenildiği yerler olan köy odaları, başta muhtarın olmak üzere köyde hali vakti yerinde olan ailelerin hem misafirleri için, hem de yüzlerce yıldır sürdürülen bir araya gelme, insanların birbirinden haberdar olması amacıyla toplantı geleneği için özellikle kış mevsimlerinde açık tuttukları mekanlardır. Önemli toplantılar, imece kararları, danışma görüşmeleri köy odalarında gerçekleştirilir. Köye gelen posta, telgraf, haber, sevk, celp gibi hizmetler köy odasına teslim edilir. Oda adeta bir kültür merkezidir.Odalarda şiirler, şarkılar, hikayeler, destanlar söylenir, anlatılır ve dinlenir. Kış eğlenceleri, çay, hedik ve gavurga eşliğinde sürdürülür.Odalarda yazılı olmayan kurallar sezilir, ayak belli, baş bellidir.Herkes, yaşına, eğitimine, toplumdaki vasfına göre oturmaktadır. Günümüzde az sayıda köy odasının kaldığı Sorgun'da bu geleneğin sürdürülmesi hususunda önemli bir gayret ve çaba sezilmektedir. Cihanşarlı, Mehmetbeyli, Temrezli, Şahmuratlı ve daha bir çok köyümüzde evlerden daha muntazam yapılı ve iyi döşenmiş, sanatlı, kapı, pencere tavan ve dolap işlemelerine sahip köy odası geleneğinin sürdürülmeye çalışıldığı memnuniyetle gözlemlenmiştir(Fotoğraf 7 ve 8).

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Foto 7. Mehmetbeyli Köyü'nde bulunan köy odası herkese açık olup 86 yaşındaki Memiş Murat amcamız ile keyifli bir söyleş gerçekleştirdik. Yadigar olarak kameramıza söylediği türküdeki(misafir kasidesi) misafire verilen değer ve kültürümüzdeki konukseverliğin de en güzel örneklerini sunmaktaydı.

Mehmetbeyli Köyü'nden namazdan çıkan Memiş Murat amca ile köy odasında keyifli bir söyleşi gerçekleştirdik.Y(L)adigar olarak kaynanğını bilmediği fakat içselleştirdiği ve kameramıza söylediği misafir kasidesi misafire verilen değer ve kültürümüzdeki konukseverliğin de en güzel örneklerini sunmaktaydı. İlahinin mısraalarına serpiştirlmiş Nebilerden miras ümmetlerine-ahvali hatırın sor misafirin- misaifrden evvel atına bakın-esirgemen yemin arpasın sakın- elinde kanda ise terk eyle işin-çabucak işini gör misaifirin-tükenmez sevabı var misafirin şeklindeki ifadeler köy odalarının geçmişte konukevi fonksiyonunu da üstlendiğini açık bir şekilde ifade etmektedir.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

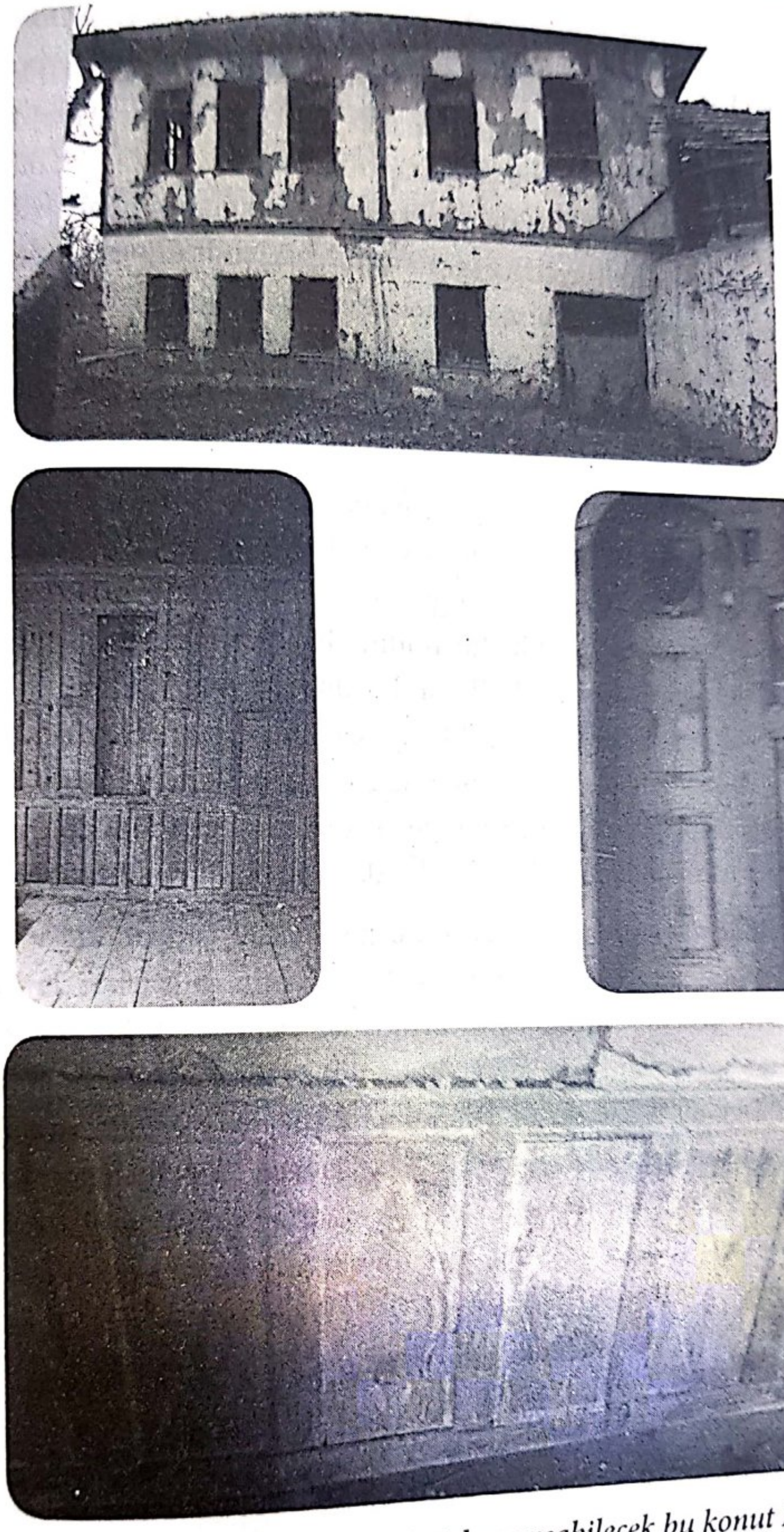

Foto 8. Anadolu halk mimarisi örnekleriyle yarışabilecek bu konut Mülazımgil MisafirKonağı olarak inşaa edilmiş olup yaklaşık bir asırlık bir yapı olan konak bu gün yıkılmaya terkedilmiştir. Çiğdemli Kasabasındaki bu konut tıpkı Beypazarı, Zile, Amasya evlerimiz kadar özenle yapılmış ve gömme dolap, tavan ve tabanı tamamen ahşaptan inşaa edilmiş yöre mimarisinin önemli ve özgün örneklerinden biridir.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ülkemizin diğer yörelerinde olduğu gibi Sorgun yöresi kırsal kesim konutlarında hızlı bir yok oluş süreci yaşanmakta, yöreye has geleneksel konutlar yok olmaktadır. Yöre yapı tarzı olarak yüzlerce yıllık tecrübe ve kültürel birikimin eseri olan Sorgun yöresinde sakinleri tarafından *kara yapı* olarak adlandırılan bu özgün yapıların korunması, kültürel miras olarak değerlendirilmesi ve özgün mimari tarzına sadık kalınarak yenilenmesi gerekmektedir (Bulut, 2002, 748). Böylece en azından bir kaç neslin yaşadığı, ortak anılarının oluştuğu ortak bellek ve düşüncenin geliştiği konutların varlığı mümkün olacaktır. Oysa gününmüzde hızlı şehirleşmenin de sonucu olarak doğduğu evi bilen insanların sayısı hızla azalmaktadır.

Kültürel değerlerimiz arasından geleneksel konutların yok olması yalnızca akademisyenlerin, kültür tarihçilerinin ve halk bilimcilerin bir sorunu olmayıp yöre sakinlerinin de üzülerek seyrettiği ancak pek fazla bir direnç göstermedikleri sorun olarak algıladıkları bir durumdur.Gözlemlerimiz sırasında her yaştan yöre sakinimizle yaptığımız söyleşilerde bu durum yeni evlerin sıcak olmadığı, zeminlerinin yalıtımsız olmasından dolayı ağrı ve sızıların arttığı, çeşitli sağlık sorunlarının da kaynağı olduğu ifadelerine ulşaşılmıştır.Aile bağlarının giderek zayıflaması, işbirliğinin azalması da diğer sorunlar olarak sıralanmıştır.Köylerin boşalması, üretimin azalması gibi hususlar da bunlara ilave edilmiştir.

Araştırmalarımız esnasında köylerde geleneksel yapılar hızla yok olurken yeni kır evi bağ evi adıyla inşaa edilen pek çok konutun varlığı da dikkatlerden uzak kalmmıştır. Kır evi ya dab ağ evlerinde de nispeten doğal çevrenin özelliklerini yansıtan yapı malzemelerine ve kullanım şekillerine yer veren tasarımlara sahip olmaları beklenmektedir. Ancak bunun da pek çok konutta göz ardı edildiği veya dikkate alınmadığı gözlemlenmiştir.Sorgun bağ evleri bunun en canlı örneğidir.Popüler kültüre ait, yöreye yabancı yapı gereçlerinin, halk kültürüne ait yöresel malzemelere tercih edildiği acı bir gerçek olarak müşahade edilmektedir.

Sonuç

Her bir yerleşme birimi, canlı organizmalar gibidir. Gelişimlerini sürdürebilmeleri, gerekli fiziki, ekonomik ve sosyal şartların sağlıklı biçimde oluşturulmasına ve yerleşme biriminin desteklenmesine bağlıdır. Bu şartların uygun olmadığı, yetersiz kaldığı, ya da gelişimi desteklemediği durumlarda, yerleşme birimleri tıpkı canlı organizmalar gibi zayıflar, gücünü, etkisini kaybeder ve yok olur(Sargın 2004, 369-388). Kırsal mimarinin en güzel örneklerinden olan Sorgun yöresinin ***karayapı*** olarak bilinen kerpiç ve taş meskenleri de gün geçtikçe önemini kaybetmekte, terk edilmekte, ilgisizlik ve bakımsızlık nedeniyle tahrip olmaktadır. Gele-

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

neksel kültürümüzün bir parçası olan ve kırsal mimarimizin en güzel örneklerinden olan bu meskenlerin envanteri çıkarılarak özelliklerini yitirmemiş olanların koruma altına alınmaları gerekmektedir. Ancak kırsal yörelerde arazide dağınık bir şekilde yer alan bu yapıların sadece koruma altına alınarak korunamayacağı içerisinde yaşayanlarıyla yaşatılabileceği de bir gerçektir.

Bir şekilde yüzyıllar boyunca kendi kültürleriyle ayakta kalmayı başarmış olan meskenlerin varlığını sürdürmesi konusunda çaba harcanmalıdır.Bir mekânı daha güzel yapan en önemli şey o mekânın kültürüdür.Eğer kültürü yok olursa kimliksiz bir mekân tasvirine dönüşür.Yaptığımız bu çalışmayla, bölgede yaşayan insanların daha fazla kendi kültürlerini ayakta tutabilme bilincini geliştirmek hedeflenmiştir.Doğal, kültürel ve ekonomik değerlerin etkileşimi sonucu oluşan taş ve toprak meskenlerin, kırsal mimari ürünü olarak değerlendirilmesi ve yaşatılması kültürel mirasımızın korunması ve gelecek nesillere taşınması bakımından son derece önemlidir.

Sorgun yöresi Anadolu kırsal konut kültürüne ***karayapı*** olarak bilinen özgün bir tarz sunmuştur. Bu yapı tarzı ev ve eklentilerden ibaret olmayıp, yoğun yaşam alanı olarak adeta bir habitat olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak bu geleneksel vernaküler mimarinin özgün örnekleri günümüzde yok olmanın sınırına dayanmıştır.Yine de tek tük örneklerini, şehir, kasaba ve köyler ile bunların mahallelerinde görmek mümkündür.

Toprak ve kerpiç olarak büyük maliyeti ve ticari değeri olmayan bu yapıların kültürel açıdan değeri oldukça büyük ve estetik olarak da önemli cazibesi vardır. Geleneksel evler yetişkin yaşlı ve çocuklar açısından pek çok şeyi barındırıyordu. Yaşlılar için huzur ve bakımevi kadar güven ve kolaylıklar içeren bu evler, çocuklar için ücretsiz ana okulu, petshop, hayvanat bahçesi, çocuk parkı oyun alanları, yetişkinler için her bir köşesi evi avlusu atölye, tezgah, bahçesi manav anlamı taşımaktadır. Bu evlerde yaşayanların anıları, oyun alanları, evcil hayvanları ve evin diğer eklentileriyle güçlü bir bağı vardır. Adeta bir ekolojik ortamdır. Bahçesi, meyveliği, yakınındaki tarlaları, çeşmesi, kuyusu ile yaşam ortamı olarak korunmalıdır.

Kırsal mimarinin bu zarif örneklerinin bir bölümü il ve ilçe merkezlerinde oluşturulacak kültür parklarında inşaa edilerek, kafe, çay evi, lokantalara nostaljik mekanlar oluşturulmalıdır. Böylece bu eşsiz mimari örnekleri bugün olduğu gibi gelecekte de yaşanarak yaşatılmalıdır. Ortak kültürümüzü sürdürmek ve korumak için köylerde köy odası veya köy konağı geleneğinin yaygınlaştırılması gerekir. Bunun için köylerimizin köylere hizmet götürme kapsamında kamu kaynaklarından yeterli miktarlarda yararlandırılması sağlanmalıdır.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Ayrıca kırsal konutların ana hatları modern konutların konstrüksiyonuna yansıtılamasa bile iç tezyinat ile balkon, teras gibi bölmelerle, kapı pencere gibi yapı unsurlarına taşınarak binalara sıcaklık ve nostaljik görünümler şeklinde belirli ölçüde bir estetik kazandırılabilir.

KAYNAKÇA

Atalay, İ. (1994). *Türkiye Coğrafyası*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Baran, M. (2006). Halk Mimarisinin Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesine Harran Evleri Örneği. *Millî Folklor,* Yıl: 18, Sayı: 72, s. 142.

Bulut, İ. (1996). Sorgun Yöresi Köy ve Mevkii Adlarının Kaynakları. *Akademik Araştırmalar*, Yıl: 1, Sayı: 3, s. 30 - 40, Erzurum.

Bulut, İ. (1998). Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 877, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 96, Araştırma Serisi No: 36, Erzurum.

Bulut, İ. (2002). Torul İlçesinin Mesken Şekilleri Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Gümüşhane Yöresinin Kalkınması Sempozyumu (23-25 Ekim 2002) Bildiriler Kitabı Cilt II,* KTÜ Matbaası, s.748-760, Trabzon.

Bulut, İ. (2003). *Yozgat* İli'nin *Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 936, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 101, Araştırma Serisi No: 72, Erzurum.

Ceylan, S. (2010). Kırsal Mimarinin Örneklerinden 'Serenler'in Coğrafi Açıdan İrdelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi* sayı 27.

Davulcu, M. (2009). Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi Ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme. *Kastamonu Eğitim Dergisi Cilt:17 No:2 s.687-706, Kastamonu.*

Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. MEB Eğitim Dizisi, İstanbul

Duman, H. (1982). *Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsaller*), Ankara

Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S. (2007). Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar. *Gazi* Üniv. *Müh. Mim. Fak. Der.* Cilt 22, No 1, Ankara

Hayli, S. (2001). Erzincan Ovasında Köy Meskenleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt: 11 Sayı: 2, Sayfa: 21-42, Elazığ

İnandık, H. (1956). Adapazarı Ovası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* S. 7, s. 66-91.

Karal, E. Z. (1997). *Osmanlı* İmparatorluğun'da *İlk Nüfus Sayımı 1831* II. Baskı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay. Ankara, s. 210.

Sargın, S. (2004). Isparta Yöresinde Fiziki Çevre Faktörlerinin Yerleşme Birimleri Üzerindeki Etkisi. *Doğu Coğrafya Dergisi* Sayı 11. s.369-388, Konya.

Tanoğlu, A. (1969). *Nüfus Yerleşme*, İst. Üniv. Yay. No:1183, Ede. Fak. Coğ. Enst. , No: 45, İstanbul

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı

Tolun-Denker, B. (1977). *Yerleşme Coğrafyası. Kır Yerleşmeleri*, Dt. Üniv Yay. No:2275, Coğrafya Enst. Yay., İstanbul

Tunçdilek, N. (1958). Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Şekilleri, *Coğrafya araştırmaları I.* İ. Ü. Yay. No. 759, Coğrafya Enst. Yay. No: 21, s. 49-51, İstanbul.

Tunçdilek, N. (1980). Türkiye'de Kır Yerleşmesinin Gelişimi ve Evrimi, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. S. 23, s. 1-25, İstanbul.

Tunçdilek, N. (1956). Eskişehir Bölgesinde Mesken Tiplerine Toplu Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, S. 7, s. 92-99, İstanbul.

Tunçdilek, N. (1960). Orta Sakarya Vadisinde Meskenler, *Türk Coğrafya Dergisi*. S. 20, s. 36-50, İstanbul.

Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye* İskan *Coğrafyası Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri)*. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 49, s.162-165. İstanbul.

Tunç, M. (1997). Trabzon'da Kırsal Alanlardaki Daimi Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri, *Türk Coğrafya Dergisi*. S. 32, s. 143-159.

Zaman, M. (2010). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*. Yerleşme Coğrafyası (Bölüm 4), Editör: Prof. Dr. Cemalettin Şahin, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, s.109-130, Ankara.

CamScanner ile tarandı

CamScanner ile tarandı